

COLEGIUL NOUA EUROPĂ



ISTORIA RECENTĂ ÎN EUROPA

*OBIECTE DE STUDIU, SURSE,
METODE*

Lucrările simpozionului internațional
organizat de Colegiul Noua Europă

București, 7 - 8 aprilie, 2000

Seria de publicații RELINK

Copyright © 2002 – New Europe College

ISBN 973-85697-0-2

Deschiderea arhivelor: consecințe pentru istoriografia poloneză

ANDRZEJ PACZKOWSKI

În Polonia deschiderea arhivelor a constituit doar un mic fragment din transformarea de ansamblu a sistemului în anii 1989-1990, transformare profundă și rapidă, dar care s-a desfășurat în mod pașnic. Fără a intra aici în detalii cu privire la condițiile în care această transformare s-a petrecut, trebuie totuși să atragem atenția asupra a cel puțin două din componentele sale generale, care au o legătură nemijlocită cu cercetările asupra trecutului:

Desființarea cenzurii, care deținea controlul nu doar asupra stadiilor premergătoare intrării sub tipar a textelor sau asupra acordării de licențe editoriale, ci și asupra sistemului de distribuție a hârtiei, fiind de asemenea responsabilă pentru limitările care afectau intrarea în Polonia a publicațiilor străine (inclusiv a publicațiilor emigrației);

Desființarea “rolului conducător al partidului [comunist]”, ceea ce, în domeniul care ne interesează aici, a însemnat atât dispariția centrului de conducere și de control al cercetărilor științifice, cât și închiderea instituțiilor științifice care aparținuseră în totalitate partidului comunist (ca de pildă Academia de Științe Sociale a Comitetului Central al PMUP). Fac această mențiune întrucât instituțiile în cauză aveau monopolul asupra cercetărilor privind istoria mișcării

comuniste și cvasi-monopolul asupra cercetărilor de istorie politică recentă.

Astfel, pentru prima oară după 1939, istoriografia poloneză beneficia de condițiile unui pluralism nu numai *de facto* dar și reglementat juridic.

Situația poloneză era întrucâtva diferită de cea a majorității celorlalte țări care tocmai ieșeau din comunism. Această diferență ținea de faptul că în viața politică și intelectuală a Poloniei – așadar și în istoriografia ei – apăruseră cu destul de mult timp înainte de Anno Mirabilis 1989 elemente ale unui pluralism de facto chiar dacă nu și *de iure*. Nu este aici locul pentru a intra în amănunte privind motivele acestei stări de lucruri, căci e un subiect care ar presupune o tratare cu totul distinctă. Ne vom mulțumi doar să constatăm că în 1977 lua ființă o “rețea editorială ilegală” care ulterior s-a extins sistematic¹, problemele istorice - mai ales cele privitoare la istoria recentă – fiind printre cele mai frecvent tratate². După unele estimări, în medie una din zece cărți publicate clandestin trata subiecte de istorie. În același timp, lucrările istoricilor polonezi apăreau în publicațiile emigrației poloneze, publicații care, după 1956, aveau un ecou din ce în ce mai mare în mediile intelectuale din țară³. Începând cu 1980 acest fenomen a luat o amploare considerabilă.

¹ Este vorba de publicații tipărite în diverse moduri (de la sisteme de multiplicare primitive până la mici tipografii), și nu de “samizdaturi”, texte reproduse cu ajutorul copiatoarelor. După unele estimări, până în 1989 au apărut circa 6,5 mii de lucrări și broșuri și circa 3,5 mii de titluri de periodice

² Nu este, fără îndoială, întâmplător faptul că prima carte apărută ilegal a fost lucrarea lui Jakub Karpinski *Pochodzenie systemu [Originea sistemului]*, Wydawnictwo Nowa, Warszawa, 1977.

³ Cea mai importantă editură din emigrație, Instytut Literacki a lui Jerzy Giedroyc, publica la Paris încă din 1962 *Zeszyty Historyczne [Caiete*

Această situație a determinat apariția unui fel de "istoriografie alternativă", iar unii cercetători își publicau textele în principal - uneori chiar exclusiv – în rețeaua ilegală sau în cea a emigrației. Apariția și dezvoltarea acestei istoriografii erau legate de importanța studiilor de istorie recentă în procesul *delegitimării sistemului comunist*. Cerința eliminării tabuurilor istorice – cu alte cuvinte, întoarcerea la adevărul istoriei – era un postulat repetat fără încetare de grupuri sociale diverse. Această revendicare era extrem de puternică în anii 1980-1981, atunci când **Solidarność** crea "Universitățile Muncitorești", care au făcut apel și la istorici profesioniști. Ca urmare, până în 1989 au apărut numeroase lucrări la editurile ilegale, lucrări care își păstrează și azi valoarea documentară și de interpretare, ca de pildă: Krystyna Kersten *Narodziny systemu wladzy [Geneza sistemului puterii]* (1984), Jerzy Holzer, *Solidarność 1980 – 1981. Geneza i historia [Solidarność 1980 – 1981. Geneză și istorie]* (1983), Teresa Torańska, *Oni [Ei]* (1985), manualul în trei volume asupra istoriei Poloniei în perioada 1914-1984 de Wojciech Roszkowski sau culegerea de documente *Gomulka i inni [Gomulka și alții]* (1985) redactată de autorul comunicării de față. De asemenea, au fost reeditate numeroase texte publicate inițial în emigrație și au fost traduse mai multe lucrări despre istoria Uniunii Sovietice și a blocului comunist, aparținând unor autori precum Hélène Carrère d'Encausse, François Fejtö, Alain Besançon sau Michel Heller.

De aici rezulta o situație pe care am definit-o în altă parte ca "război civil pentru apărarea tradițiilor"⁴, căci partidul comunist era decis să opună rezistență. Însă, având în vedere

Istorie], care s-au concentrat inițial asupra istoriei perioadei interbelice și a celui de-al doilea război mondial, pentru ca apoi să publice din ce în ce mai multe studii de istorie postbelică.

⁴ Andrzej Paczkowski, "La guerre civile pour la défense des traditions", în *La Nouvelle Alternative*, Nr. 32, decembrie 1993.

atât raporturile de forțe din Polonia, cât și condițiile politice internaționale, partidul nu putea – fără a recurge la metode staliniste – nici să lichideze editurile ilegale, nici să-i reducă la tăcere pe autorii independenți (de exemplu arestându-i). Se încerca, în schimb, o revigorare a îndoctrinării; iar în 1985 s-a introdus prin decret chiar un program special de “educație istorică” pentru tânăra generație, deși părea clar de la bun început că programul are puține șanse de realizare.

Singura tactică ce mai putea fi aplicată era cea a “contra-atacului anticipat”, adică a angrenării istoricilor aserviți sau dependenți în cercetări asupra unor aspecte negative din trecutul sistemului, în scopul de “a nu lăsa teren inamicului”, cum se exprima, printr-o o metaforă militară, generalul Jaruzelski. Acesta era, printre altele, scopul comisiei polono-sovietice a istoricilor de partid (creată în 1987) ce trebuia să se ocupe de subiectele tabu din istoria relațiilor polono-sovietice, care reprezentau un fel de călcâi al lui Ahile în legalitatea regimului⁵, și tot în acest scop a fost emis decretul din martie 1989 “Asupra lichidării reziduurilor stalinismului din Polonia”, aceste reziduuri fiind – dacă ar fi să dăm crezare decretului – interpretările marxist-leniniste ortodoxe ale istoriei recente. Datorită acestor mișcări tactice istoricii partidului primeau autorizația de a publica anumite documente “secrete”, astfel încât apăreau din ce în ce mai des “scurgeri”, atât din arhivele partidului, cât și din arhivele private ale foștilor activiști de partid. Au fost publicate în acest fel studii care revizuiau teoriile până atunci în vigoare. Dintre acestea, amintim studiul lui Andrzej Werblan despre Gomulka (1988), cel al lui Andrzej

⁵ Principalele subiecte de cercetare trebuiau să fie: războiul polono-bolșevic din 1920, exterminarea avangardei comuniștilor polonezi în anii 1936-1938, agresiunea din 17 octombrie 1939, deportările de polonezi din anii 1939-1941 și bineînțeles, crima de la Katyń.

Glowacki despre evenimentele din decembrie 1970 (1985) sau cel al lui Ludwik Landau despre economie (1987). E de remarcat faptul că, pe cât de des utilizau istoricii din opoziție publicațiile istorice "legale" (mai ales cele care cuprindeau documente și surse), pe atât de rar se refereau istoricii oficiali la lucrările publicate în clandestinitate sau în emigrație. Totuși, această situație genera un sistem pluralist, care nu se limita doar la mediul istoricilor profesioniști: anumite publicații ilegale se apropiau de tirajul editurilor oficiale (între cinci și șase mii de exemplare), iar un factor suplimentar în difuzarea acestora îl constituia comentariul și uneori chiar lectura lor pe postul Radio Europa Liberă, care avea ca audiență constantă un sfert din populația Poloniei.

Astfel, "revoluția arhivelor" poloneze – ca și prăbușirea sistemului în ansamblul său – nu a avut în Polonia un caracter brutal, iar anumite fenomene și tendințe care au apărut după 1989 reprezentau, de fapt, continuarea unor procese care existau deja în anii 1977-1989.

Principala schimbare a constat într-o enormă extindere a posibilităților de cercetare, care a fost determinată în primul rând de hotărârea luată de Parlament în primăvara lui 1990, prin care toate documentele partidului comunist (deja dizolvat) erau transferate arhivelor naționale, care au deschis accesul la aceste documente conform unor proceduri normale, reglementate de lege. În măsura în care instanțele partidului constituiseră sursa reală a puterii atât la nivel central cât și la nivel local, deschiderea arhivelor a permis dezlegarea unor mistere care fuseseră păstrate cu strășnicie decenii întregi⁶.

⁶ Câteva exemple: 1) s-au descoperit în documentele partidului o serie întregă de date secrete (ascunse chiar și istoricilor partidului) referitoare la adevăratele rezultate ale referendumului din iunie 1944,

Arhivele naționale au primit de asemenea marea majoritate a documentelor administrației centrale și locale, precum și pe cele ale numeroaselor organizații care aveau rolul de "curele de transmisie" ale partidului comunist. Din nefericire, această procedură nu a inclus – spre deosebire de cazul Germaniei – arhivele aparatului de securitate și ale serviciilor speciale, deși accesul la multe din aceste documente a devenit, începând cu vara lui 1990, dacă nu ușor, cel puțin posibil⁷. De un regim separat beneficiază în continuare arhivele militare și cele ale ministerului Afacerilor Externe, dar chiar și aici, accesul este incomparabil mai ușor decât înainte de 1989. Pe scurt, cercetătorii interesați de istoria recentă au posibilitatea de a face cercetări consultând direct sursele, în condiții incomparabil mai bune decât înainte.

O importantă consecință a acestei noi stări de lucruri este și deschiderea către exterior: istoricii polonezi pot călători în străinătate fără restricții, iar barierele importului de cărți au dispărut. Principalul neajuns se situează la nivel financiar; dar – cel puțin în perioada 1989-1995 – interesul Occidentului pentru istoria recentă era îndeajuns de mare pentru a atrage parteneri cu fonduri suficiente. Un alt rezultat al schimbărilor

a căruia falsificare constituise unul din "temeiurile legitimize" ale sistemului; 2) au putut fi consultate documentele conținând rezultatele cercetărilor comisiei de partid instituite în 1971 pentru a studia evenimentele care avuseseră loc în zona portuară în decembrie 1970, astfel încât s-a putut determina cu precizie cine dăduse ordin să se întrebuițeze armele; 3) au fost găsite protocoalele redactate de partea poloneză cu ocazia consfătuirilor partidelor comuniste privind situația din Cehoslovacia în 1968.

⁷ Institutul Memoriei Naționale - care, conform legii din 1999, ar trebui să recupereze aceste documente în totalitatea lor -, încă nu și-a început activitatea din cauza diferențelor insurmontabile dintre principalele forțe politice, întrucât numirea președintelui Institutului se face de către parlament în condițiile în care candidatul trebuie să obțină o majoritate de 3/5 din voturile parlamentarilor.

a fost introducerea sistemelor de finanțare a cercetărilor, adoptate după exemplul țărilor occidentale (sistemul “granturilor” sau al burselor), ceea ce a mărit în mod vizibil eficacitatea studiilor și a oferit un sprijin binevenit unor cercetători mai puțin cunoscuți și unor centre de cercetare din provincie. Deși o mare parte a istoricilor care se consacră studiului istoriei recente se află la Varșovia, s-au consolidat și alte centre, ca de pildă Wrocław. Această tendință este favorizată de descentralizarea sistemului editorial, situație determinată de o anumită libertate de a publica, dar și de factorul concurenței dintre edituri. Avem de-a face într-o anumită măsură cu o continuare a situației dinainte de 1989; unele din fostele edituri ilegale care se specializaseră în istorie (de exemplu Rytm sau Volumen) există și azi. Însă în infrastructura organizațională nu au avut loc schimbări majore, cu excepția desființării – deja amintite – a școlii superioare de partid, ai cărei angajați s-au răspândit în diverse instituții naționale și private, de regulă provinciale. Dar nu a fost creat un institut de cercetare a istoriei recente, deși numărul celor care se ocupă de acest domeniu este mai mare ca oricând.

O altă problemă care ar merita o tratare aparte și căreia nu i s-a acordat, deocamdată, interesul pe care o merită, este cea a continuității unor luări de poziție cu caracter individual a istoricilor. Putem risca afirmația că singura tendință sesizabilă este evoluția unei părți a foștilor cercetători dependenți de partid (membri ai partidului comunist sau angajați ai instituțiilor științifice de partid) către o atitudine critică față de sistemul comunist. Mulți dintre aceștia s-au trezit într-o situație care ar putea fi caracterizată ca “disconfort cognitiv”. Acesta devine vizibil atunci când, deși scot în evidență crimele sistemului, ei ajung totuși la concluzia că “bilanțul global este pozitiv” și aplică paradigma hrușcioviană a “erorilor și deviațiilor”. Istoricii din fosta opoziție au rămas mai degrabă pe aceeași poziție critică.

Ei au o influență considerabilă asupra tinerei generații de cercetători, sunt conducători de teze sau referenți, iar lucrările lor sunt citate adesea, și tot ei sunt cel mai des solicitați de mass-media în calitate de experți, dar cu toate acestea, în majoritatea universităților, multe din posturile importante sunt încă ocupate de istorici care înainte de '89 erau fie legați de putere fie neutri – din conformism. Această situație este și mai izbitoare în conducerea Academiei Poloneze de Științe, căci printre academicieni se numără câțiva foști activiști cu funcții înalte în partidul comunist, dar nici un istoric important din fosta opoziție democratică. Scindările interne care s-au produs începând cu 1968 (când o parte a intelectualilor au fost declarați adversari de către partidul comunist) și care s-au accentuat brutal o dată cu instituirea stării excepționale, persistă și azi în mare parte. În orice caz, diferendele de acest ordin sunt mai acut resimțite și mai des exprimate decât cele de ordin metodologic.

Care este modul în care această stare de lucruri – mergând de la desființarea cenzurii și deschiderea arhivelor până la perpetuarea disonanțelor politice (a disonanțelor în viziunea asupra lumii) – influențează tematica și formele cercetării?

Se poate spune că funcționează în continuare principiul pendulului care era atât de caracteristic perioadei "războiului civil pentru apărarea tradițiilor". În vreme ce istoriografia aservită partidului și în general istoriografia oficială (aflată sub tutela puterii) s-a manifestat în primul rând prin susținerea sistemului comunist ca fază inevitabilă și pozitivă a istoriei naționale, istoricii din opoziție s-au concentrat asupra descrierii și analizei aspectelor negative ale trecutului recent. Către sfârșitul anilor '80, când primii au fost autorizați (ba chiar incitați) să adopte în lucrările lor o atitudine critică – fie ea și selectivă -, pendulul s-a deplasat vizibil în direcția consecințelor negative ale sistemului și a începuturilor sale percepute peiorativ. Această situație există și azi, putând fi constatată la

nivelul monografiilor, al articolelor și al publicării de documente. Lucrările de sinteză sunt mai echilibrate.

Istoriografia poloneză interesată de domeniul istoriei recente continuă să se afle sub puternica influență a viziunilor martirologice. Dacă, spre exemplu, se compară monografiile publicate în Germania cu cele publicate în Polonia, se poate face constatarea izbitoare că studiile germane consacră o atenție mai mare aparatului de securitate (*Stasi*) decât victimelor, în vreme ce în Polonia situația este inversă⁸. Aceasta se explică în primul rând prin faptul că în Polonia au existat mai multe victime ale sistemului comunist, ceea ce determină o cerere socială diferită la est și la vest de Oder. Și cu toate că nu arareori s-a remarcat în mod justificat că "tendința martirologică" are consecințe negative asupra cunoașterii trecutului, trebuie totuși reamintit faptul că istoria nu e o știință teoretică și abstractă, prin urmare ea nu poate rămâne surdă la vocea – și memoria – victimelor. Fără îndoială că preocuparea față de victime induce o viziune în alb și negru, determină punerea accentului nu atât pe diferențierea rolurilor, cât pe completa alienare a celor care făceau parte din aparatul de represiune sau se aflau la conducerea lui. O tendință martirologică exista de altfel demult în Polonia, cu deosebirea că înainte de '89 – și mai ales în perioada 1945-1980 – se studiau exclusiv cazurile victimelor terorii germane, care acum, prin forța împrejurărilor, au trecut pe un plan secund⁹. Literatura cea mai abundentă studiază crimele sovietice comise asupra cetățenilor polonezi.

Cercetările sunt puternic dominate de istoria politică. Această stare de lucruri poate fi considerată firească în măsura

⁸ Ceea ce este, desigur, și o consecință a faptului că documentele Stasi sunt ușor accesibile, în vreme ce în Polonia accesul la arhivele aparatului de securitate continuă să fie dificil.

⁹ După cum și studiile masive asupra rezistenței comuniste au dispărut acum cu desăvârșire.

în care, în sistemul comunist, politica – fie ea motivată de ideologie sau de pragmatism – avea un primat absolut în procesul luării de decizii, proces care, în plus, era extrem de centralizat. În consecință, subiectele cercetărilor sunt foarte adesea instituții și organizații, mai rar – chiar dacă nu foarte rar – biografiile, iar cel mai rar fenomenele de masă. Nu sunt în posesia unor date statistice adecvate, dar cred că în studiile de până acum predomină cele care pun în lumină acțiunile anticomuniste, atât acțiunile armate cât și activitățile opoziției legale. Studiile privind Biserica Catolică sunt și ele destul de numeroase, întrucât aceasta era considerată principala alternativă la comunism. Cercetările asupra partidului comunist se află în mod clar pe un plan secund și, practic, nu mai există studii asupra partidelor satelite și curelelor de transmisie ale partidului. Există relativ puține studii despre instituțiile statului, instituția care suscită cel mai mare interes fiind, cum e lesne de înțeles, aparatul securității. Din punct de vedere cronologic, cele mai numeroase studii privesc perioada 1944-1948, deși în ultima vreme au apărut din ce în ce mai multe lucrări care acoperă o perioadă mergând până în 1956. Specificitatea lor constă în concentrarea atenției asupra câtorva evenimente majore, numite când cotituri, când crize. Această selecție rezultă din desfășurarea reală a evenimentelor, în care se pot repera mai multe puncte culminante: anul 1956, revolta studenților din 1968, grevele din decembrie 1970, grevele din vara lui 1980 și crearea **Solidarność**, instaurarea stării excepționale. Descrierile au de regulă un caracter dihotomic: pe de-o parte societatea care aspiră la schimbări, pe de altă parte puterea hotărâtă să-și apere poziția. De aici se naște adesea tonul martirologic. Este evident că ducerea la bun sfârșit a unor cercetări detaliate și imparțiale de istorie politică depinde de posibilitatea de a avea acces la documentele fostei “forțe conducătoare a Statului și a societății”.

În ultimii ani au apărut din ce în ce mai multe cercetări ale căror subiecte sunt legate de atitudinile și comportamentele colective, așa cum se manifestă ele de-a lungul unor perioade mai lungi. Aceste subiecte sunt cel mai adesea abordate de către tinerii cercetători care se lasă inspirați de metodologiile sociologice și chiar de “social history” propusă de sovietologii americani. Deși poate părea surprinzător, cercetările asupra comportamentelor colective au devenit posibile tocmai datorită deschiderii arhivelor de partid, căci, în absența centrelor de studiu al opiniei publice, numai organizațiile de partid și instanțele aparatului de securitate puteau aduna un număr semnificativ de informații asupra atitudinilor și opiniilor populației. Pe de altă parte, rezultatele foarte elaborate - și foarte moderne - ale studiilor sociologice realizate în anii 1955-1980 s-au dovedit prea puțin utile, cel puțin până în momentul de față. Deși sociologii polonezi au beneficiat de o îndreptățită recunoaștere mondială grație informațiilor confidentiale privind luările de poziție și comportamentul lor în perioada comunistă, lucrările lor se dovedesc acum prea statice, suferind în plus de pe urma faptului că utilizau categorii socio-profesionale schematice (ba chiar categorii de clasă) care nu dădeau seama de corelațiile simple dintre opinii și acțiuni. Este caracteristic faptul că istoricii, în general tineri, se interesează mai mult de atitudinile celor care s-au opus sistemului comunist decât de atitudinile celor care l-au susținut activ. Această situație se explică, poate, prin faptul că lucrările se concentrează asupra anilor 1945-1956 și 1980-1989, adică asupra perioadelor în care predominau atitudinile de neîncredere și ostilitate față de putere. Dar ea se explică și prin “principiul pendulului”: de vreme ce decenii întregi nu s-a vorbit decât de atitudini pozitive, acum a venit timpul să se vorbească de contrariul lor.

Există aici un paradox: problema raportului societății cu sistemul (cu puterea, cu comunismul) pune în evidență diferențele dintre istoricii care descriu în mod critic istoria Poloniei postbelice. Simplificând, am putea prezenta aceste diferențe în felul următor: unii spun că imensa majoritate a populației – care și-a găsit un sprijin în atitudinea nesupusă a Bisericii – s-a opus neîncetat puterii, care se afla în mâinile “mercenarilor Moscovei”, unor renegați, în fond non-polonezi (regăsim aici și accente antisemite); ceilalți țin să remarce că societatea s-a adaptat sistemului, că existau medii relativ numeroase în care sistemul era nu numai acceptat, dar și susținut, că atitudinile de împotrivire conștientă erau destul de rare și aveau un caracter elitar. E vorba fără îndoială de una din problemele științifice cele mai importante, cele mai interesante și totodată cele mai dificile, cel puțin în ce privește Polonia, văzută ca leagăn al opoziției și “veriga slabă” a blocului comunist.

În studiile de sinteză și în jurnalismul istoric există un larg consens asupra rolului primordial jucat de Polonia – sau mai degrabă de polonezi – în căderea sistemului comunist din Europa și Uniunea Sovietică, ba chiar și în criza globală a ideologiei comuniste. Este subliniat, în particular, rolul lui Ioan Paul al II-lea în calitate de “părinte spiritual al **Solidarność**”, care a dat lovitura fatală partidului. Bineînțeles că astfel de opinii sunt rareori confirmate de studiile detaliate și monografiile, dar mi se pare că ele constituie un anume fundal psihologic pentru majoritatea istoricilor polonezi. S-ar putea de asemenea spune că avem de-a face cu o aluzie la istoriografia romantică, potrivit căreia Polonia era “Christul Națiunilor” – deopotrivă martiră și salvatoare.

Înainte de a încheia, o remarcă privind forma de transmitere a rezultatelor cercetărilor. Deși tendința aceasta a existat și înainte de 1989, deschiderea arhivelor a provocat bineînțeles o intensificare a ei: este vorba despre publicarea surselor, atât a documentelor de arhivă cât și a relatărilor, jurnalelor și

memoriilor. Avem de-a face cu un adevărat “potop” de asemenea apariții editoriale, care adeseori nu corespund regulilor fundamentale ale editării. Se publică până și materiale utilizate ca bază pentru studiile cantitative, cum ar fi liste de condamnați, de persoane executate, ba chiar și de arestați, sute de relatări autobiografice ale victimelor sistemului (de regulă deportați sau foști prizonieri în gulaguri). Moda acestui gen de publicații are mai multe cauze. Una dintre ele, care merită toată atenția, este tendința de a căuta credibilitatea, ceea ce e destul de firesc după atâtea decenii de istoriografie falsificată, dirijată și aservită politic centrului de decizii al statului. Nu sunt puțini cei care cred că “documentele nu mint” și că oricine e îndreptățit să aibă acces la ele pentru a le da propria interpretare. O altă cauză constă în graba cu care fiecare vrea să-și vadă cât mai repede publicate rezultatele cercetării, fie și într-o formă imperfectă sau parțială. Dar această stare de lucruri se explică în unele cazuri pur și simplu printr-o incapacitate interpretativă și analitică.

Am putea vorbi, desigur, despre numeroase alte probleme (ca de pildă despre apariția lucrărilor cu privire la minoritățile naționale și la relațiile etnice, cu totul absente în vechea istoriografie oficială; sau despre dispariția aproape totală a studiilor de istorie economică), dar timpul nu ne-o permite.

Pentru a conchide, aș vrea să fac constatarea că schimbarea sistemului (și deschiderea arhivelor) a influențat în mod radical cuprinderea și forma cercetărilor în domeniul istoriei recente, dar ea nu a provocat schimbări fundamentale în tehnicile de cercetare. Pe scurt, “revoluția arhivelor” nu a atras după sine o revoluție metodologică. De altfel, nici nu știu dacă cineva se aștepta la o asemenea revoluție. Ceea ce se aștepta de la istorici este adevărul, nu modernitatea.

Traducere de Ciprian Tudor